

УДК 726.8(477):930.25

MEMORIAL SPACES OF DNIPR CITY, THE ISSUES OF RESTORATION AND INTEGRATION INTO THE MODERN URBAN ENVIRONMENT

МЕМОРІАЛЬНІ ПРОСТОРИ М. ДНІПРА, ПРОБЛЕМАТИКА РЕСТАВРАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ У СУЧАСНЕ МІСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Polyushkin S. S. /Полюшкін С. С.*s.t.s., as.prof. /к. н., доцент*

ORCID: 0009-0002-4740-7652

Kharchenko K. S / Харченко К. С.*s.t.s., as.prof. /к.т. н., доцент*

ORCID: 0000-0002-1908-4852

Ukrainian State University of Science and Technology (NNI Pridneprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture), 24-a, Architect Oleg Petrov St., 49005, Dnipro, Ukraine
Український державний університет науки і технологій (ННІ ПДАБА),
вул. Архітектора Олега Петрова, 24-а, 49600, Дніпро, Україна;

Анотація. У статті розглянуто проблематику збереження та реставрації пам'ятки культурної спадщини – «Група могил радянських воїнів: 6 братських могил», розташованої у Парку Пам'яті та Примирення в місті Дніпро. Актуальність дослідження зумовлена потребою збереження меморіальних комплексів як носіїв колективної пам'яті та важливих елементів міського культурного середовища. Проаналізовано історичний контекст створення меморіалу, його архітектурно-просторову структуру та художні особливості, що відображають тенденції радянського монументального мистецтва 1970-х років. Проведено візуальне обстеження, зафіксовано руйнацію оздоблювальних матеріалів, просідання мощення, втрату автентичних елементів та відсутність умов для інклюзивного доступу. Запропоновано науково обґрунтовані підходи до реставрації. Підкреслено соціокультурне значення меморіалу як простору колективної пам'яті та його роль у процесах деколонізації й формування української національної ідентичності.

Ключові слова: меморіальний комплекс, реставрація, культурна спадщина, інклюзивність, урбаністичне середовище, колективна пам'ять.

Вступ.

Меморіальні комплекси посідають особливе місце у структурі культурної спадщини, адже вони є не лише архітектурними чи ландшафтними об'єктами, а й носіями колективної пам'яті суспільства. Вони виконують багатофункціональну роль: з одного боку, це простори скорботи та вшанування загиблих, з іншого – важливі елементи урбаністичного середовища, що формують культурну ідентичність міста. Проблема збереження та реставрації пам'яток історії й культури є актуальною в умовах сучасних суспільно-політичних трансформацій України. Особливе значення мають меморіали, пов'язані з трагічними подіями ХХ століття, адже вони є не лише символами жертвності та мужності, але й елементами культурного середовища

міста, що потребує належного догляду й збереження [1; 5].

Метою статті є наукове обґрунтування необхідності реставраційних робіт пам'ятки культурної спадщини «Група могил радянських воїнів: 6 братських могил», розташованій у Парку Пам'яті та Примирення в місті Дніпро, з урахуванням історико-культурного контексту, сучасних нормативних вимог та тенденцій збереження об'єктів культурної спадщини.

Завданнями дослідження: аналіз історії створення пам'ятки та її місця у культурному середовищі Дніпра; визначення архітектурно-просторових особливостей меморіалу; оцінка сучасного технічного стану об'єкта; розробка науково обґрунтованих підходів до реставрації та благоустрою; висвітлення соціокультурного виміру збереження пам'ятки.

Методологічною основою дослідження є історико-культурний та архітектурно-мистецтвознавчий аналіз, методи візуального спостереження, а також вивчення чинної нормативно-правової бази щодо охорони культурної спадщини.

Історичний контекст пам'ятки. Меморіал «Група могил радянських воїнів: 6 братських могил» був створений з метою увічнення пам'яті про військовослужбовців, загиблих у Дніпропетровську під час Другої світової війни. З жовтня 1943 р. по квітень 1944 р. у місцевих госпіталях від ран померли сотні солдатів, яких поховали у братських могилах на території Чечелівського кладовища. Загалом у шести могилах спочивають останки 426 воїнів, серед яких Герої Радянського Союзу Горелов Василь Павлович і Шишкін Іван Миколайович [6].

У 1946 р. на місці кладовища було закладено парк культури та відпочинку імені М.І. Калініна. В 1976 р. після реконструкції парку відбулося урочисте відкриття меморіалу. Авторами проекту стали архітектори Євтушенко Олександр Станіславович та Ушаков Микола Іванович. Меморіал відповідав художнім тенденціям радянського монументального мистецтва 1970-х років, поєднуючи монументальність форми з лаконічними архітектурними деталями.

Протягом 1990-х рр. німецькі та італійські поховання, що також існували на

території кладовища, були перенесені на історичну батьківщину. Таким чином, меморіал зберіг статус поховання виключно радянських воїнів, ставши важливим історико-культурним маркером у міському просторі Дніпра.

Дніпропетровський обласний центр охорони історико-культурних цінностей (лист № 471/1 від 27.11.2024 р), зазначив що предметом охорони Пам'ятки є 6 братських могил. Декоративна стела з дзвонами та благоустрій навколо пам'ятки не є предметом охорони.[1, 4].

Сьогодні, в умовах війни Росії проти України, меморіальні комплекси набувають ще більшої значущості. Вони стають не тільки місцем вшанування полеглих, але й простором актуалізації теми боротьби за незалежність, ареною формування національної ідентичності та історичної свідомості. Меморіали радянського періоду, такі як група братських могил у місті Дніпро, потребують переосмислення з позицій деколонізаційної політики та з урахуванням сучасних викликів, але водночас вони залишаються важливим нагадуванням про трагедії війни. Їхня актуальність не втрачається й сьогодні, оскільки вони дозволяють сучасникам осмислювати історичне минуле та транслювати досвід попередніх поколінь [5; 11]. Меморіали нагадують про ціну свободи, збереження миру та необхідність солідарності суспільства перед зовнішніми загрозами.

Архітектурно-просторова характеристика. Ділянка пам'ятки 30×56 м має складну форму, наближену до шестикутника. Простір викладений залізобетонними плитами та мармуровою мозаїкою, що підкреслює ритуальний характер території. Основними елементами є шість однотипних братських могил, об'єднаних декоративною стіною зі стилізованими стелами з червоної цегли (рисунок 1).

В могилах поховані останки 426 радянських воїнів, які загинули та померли від ран в госпіталях м. Дніпропетровська з жовтня 1943р. по квітень 1944р. Серед них Герої Радянського Союзу Горелов Василь Павлович і Шишкін Іван Миколаевич. На могилах встановлені надгробки на яких викарбувані звання і прізвища похованих воїнів. За групою могил, на відстані 2.25 м розташована декоративна стіна із червоної цегли, висотою 6.5 м, що має форму трапеції

(10.55x30x10.55x1.4м). Середня частина стіни (30 м) розділена на 6 частин - стел, що мають єдину основу. Відстань між стелами 0.6м. В верхній частині цегляні стели з'єднанні спареними залізобетонними консолями (1x1.25x4.4м), до внутрішніх сторін яких підвішені безмовні чавунні дзвони – 5 дзвонів висотою 0.7м, діаметром 0.8м.

Рисунок 1 - Зовнішній вигляд об'єкта культурної спадщини

На бокових частинах (10.55 м) декоративної стіни текст: з ліва – «1941–1945», з права – «Помните...».

Композиція меморіалу організована за принципом урочистої стіни скорботи, що обрамлює поховання та підсилює відчуття трагізму. Архітектурна мова поєднує строгість геометрії та експресію символів, характерних для радянських меморіальних ансамблів другої половини ХХ століття [8].

Сучасний стан об'єкта. За результатами обстеження, технічний стан пам'ятки оцінюється як «незадовільний» (рисунок 2).

Основні проблеми:

- просідання мощення та руйнація плиткового покриття більш ніж на 60 % площі;
- руйнація:
 - ✓ фундаменти – бетонні та цегляні, знаходяться в задовільному стані;
 - ✓ цегляна стіна (із керамічної пористої цегли) товщиною від 1,56 до

1,03 м. – знаходиться в задовільному стані, але опорядження стіни з лицьової цегли на площі понад 70% повністю зруйноване, особливо з північного боку;

- ✓ залізобетонні конструкції консолей на яких закріплені чавунні дзвони, знаходяться в задовільному стані.);
- ✓ конструкції надгробків оздоблені зі всіх боків багатошаровим штукатуренням, що не дає змоги дослідити їх технічний стан.
- втрата оригінальних бронзових табличок з іменами;
- пошкодження від стихійної рослинності, що руйнує фундаменти;
- відсутність освітлення та належного благоустрою;
- невідповідність існуючого пандуса вимогам ДБН В.2.2-40:2018 щодо інклюзивності [2];
- сліди пошкоджень внаслідок російських ракетних обстрілів у безпосередній близькості до парку.

Таким чином, меморіал потребує комплексної реставрації з урахуванням сучасних нормативів і принципів збереження культурної спадщини.

Рисунок 2 - Фотофіксація результатів візуального огляду

Наукові підходи до реставрації. Реставраційні роботи повинні здійснюватися відповідно до міжнародних та національних принципів охорони пам'яток:

- принцип автентичності – максимально можливе збереження оригінальних матеріалів та форм;

- принцип мінімального втручання – заміна елементів лише у випадку повної втрати;
- адаптація до сучасних умов – забезпечення доступності та безпеки відвідування [9].

Необхідні заходи:

- відновлення мощення із використанням ФЕМ-плитки з антиковзним покриттям, покриття повинно відповідати вимогам ДБН В.1.2-9:2021 "Безпека і доступність при експлуатації";
- реконструкція фасадів з використанням матеріалів, що імітують первісну кладку;
- заміна інформаційних табличок на довговічні металеві або гранітні;
- улаштування сучасного пандуса відповідно до ДБН;
- встановлення підсвічування меморіалу з енергоефективних LED-світильників;
- облаштування озеленення (висадка ялівців, декоративних кущів) [10].

Важливо також врахувати вимоги законодавства України про деколонізацію топонімів і заборону символіки тоталітарних режимів [3]. Інформаційні написи слід оновити відповідно до сучасних норм комеморації.

Соціокультурний вимір реставрації. В проектній документації – проект реставрації об'єкта культурної спадщини «Група могил радянських воїнів: 6 братських могил», місце розташування: просп. Сергія Нігояна, Парк Пам'яті та Примирення, м. Дніпро, необхідно врахувати рекомендації щодо виконання вимог Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» [3] беручи до уваги що пам'ятка розташована у центрі міста і є загально міським громадським простором. Врахувати сучасні межі території, благоустрій території та існуючі зелені насадження. Меморіали є просторами колективної пам'яті, де формуються ідентичність та цінності спільноти [7, 11]. В умовах війни з Росією українське суспільство переосмислює радянську спадщину: відбувається процес деколонізації, зміни символів і смислів у публічному просторі.

Реставрація меморіалу може стати прикладом суспільного простору пам'яті: підкреслити роль воїнів як борців за свободу; перетворити парк на місце діалогу поколінь; поєднати меморіальну та рекреаційну функції.

Запровадження QR-коду на стелі з цифровою базою імен похованих воїнів створить додатковий освітній та науковий ресурс для мешканців і гостей міста. Таким чином, актуальність дослідження і реставрації меморіальних комплексів полягає у їхній багато вимірності: вони поєднують у собі історичну, культурну, соціальну, архітектурну та урбаністичну функції. Від якості їх збереження залежить не тільки архітектурний вигляд міста, але й рівень розвитку культури пам'яті та ідентичності українського суспільства в цілому.

Висновки.

Пам'ятка «Група могил радянських воїнів: 6 братських могил» у місті Дніпро має велике історико-культурне значення як свідчення подій Другої світової війни та символ жертвності солдатів та незалежності.

Сучасний стан об'єкта вимагає невідкладних реставраційних робіт, спрямованих на фізичне збереження та адаптацію пам'ятки до потреб сучасного суспільства.

Реставрація має ґрунтуватися на принципах автентичності, інклюзивності та інтеграції меморіалу у міський простір. Вона дозволить поєднати збереження культурної спадщини з формуванням сучасного громадського простору, який сприятиме осмисленню історії та зміцненню національної пам'яті.

Література:

1. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». – Відомості Верховної Ради України, 2015.
2. ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд». – Київ : Мінрегіон України, 2018.
3. Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії». – Відомості Верховної

Ради України, 2023.

4. Збірник матеріалів, рекомендацій і документів щодо виконання вимог Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» / за ред. М. Тахтаулової. – Київ : Смолоскип, 2023. – 42 с.

5. Assmann A. Cultural Memory and Western Civilization: Functions, Media, Archives. – Cambridge : Cambridge University Press, 2011.

6. Старостін В.С. Столиця степового краю. Дніпропетровськ: нариси з історії міста / В.С. Старостін. – Дніпропетровськ : Дніпрокнига, 2004. – 278 с.

7. Проскуряков В.І. Монументальний дизайн / В.І. Проскуряков, Яців М.Б. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. С. 11 - 17.

8. Естетика: Підручник / Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, Л Ю. Кучерюк; За заг. ред. Л. Т. Левчук. — 2-ге вид., допов. і переробл. — К.: Вища шк., 2006. — 431 с :

9. The Venice Charter. International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites. – ICOMOS, 1964.

10. Jokilehto J. A History of Architectural Conservation. – Oxford : Butterworth-Heinemann, 1999 - 488 с.

11. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / пер. з фр. А. Репа. Київ: Клію, 2014. 272 с.

***Annotation.** The article examines the issues of preservation and restoration of a cultural heritage monument - "Group of Graves of Soviet Soldiers: 6 Mass Graves", located in the Park of Memory and Reconciliation in the city of Dnipro. The relevance of the study is due to the need to preserve memorial complexes as carriers of collective memory and important elements of the urban cultural environment. The historical context of the creation of the memorial, its architectural and spatial structure and artistic features that reflect the trends of Soviet monumental art of the 1970s are analyzed. A visual inspection was conducted, and the destruction of finishing materials, subsidence of paving, loss of authentic elements and the lack of conditions for inclusive access were recorded. Scientifically substantiated approaches to restoration are proposed. The socio-cultural significance of the memorial as a space of collective memory and its role in the processes of decolonization and the formation of Ukrainian national identity are emphasized.*

***Keywords:** memorial complex, restoration, cultural heritage, inclusivity, urban environment, collective memory.*